

LA COMUNITAT NACIONAL (*)

per Josep M. Bardés Huguet, prev.

Tot just acabada la guerra mundial passada, el Dr. Cardó escrivia que, si volíem una pau efectiva, calia obrir una via de solució jurídica i pràctica als molts problemes que es presentarien, entre els quals ocuparien un lloc ben destacat el problema social i el problema de les nacionalitats ⁽¹⁾.

Els fets han demostrat l'encert d'aquesta visió. Si per un cantó la urgència dels problemes socials i econòmics, el sentit d'unitat continental i mundial, i els perills dels nacionalismes agressius, juntament amb les noves concepcions socials, polítiques i econòmiques dels nostres dies, representaven per a molts la superació de l'etapa nacionalista, per altre cantó és un fet innegable que el nacionalisme inspira moltes actituds de política interna i de política internacional, no sols en els pobles d'Àsia i d'Àfrica, sinó també en molts pobles de la vella Europa ⁽²⁾. Estan certament en crisi moltes doctrines nacionalistes anteriors a la guerra del 1939, però no està en crisi el fet mateix de les nacionalitats. En mig segle les circumstàncies històriques del món han canviat extraordinàriament; la nació avui no pot ésser la nació d'ahir, però la comunitat nacional continua encara essent una realitat, bé que marcada per les dimensions del món actual i encarnada en aquest. Hem de parlar, per tant, més d'una evolució que no pas d'una crisi del nacionalisme. Ens trobem davant un problema viu i un problema íntimament relacionat amb el bé comú dels pobles, la justícia, l'ordre social i la pau; per això mateix ens trobem també davant un problema del qual el sacerdot i l'Església no es poden desentendre; en l'ordre temporal pertoca a l'Església d'adoctrinar en els principis i d'instar els seus fidels a assumir les responsabilitats que els corresponen, però no és missió seva d'assenyalar els diferents camins concrets de portar a la pràctica els principis doctrinals, aquesta acció concreta és obra dels ciutadans i de la societat civil.

En aquest pla d'Església es col·locà el Dr. Cardó, i en aquest pla és en l'únic que, com a sacerdots, ens volem i ens podem posar en escriure aquestes ratlles. Ex-

posem una visió de conjunt de la doctrina del Dr. Cardó sobre la comunitat nacional, per bé que no tractem tots els aspectes que ell estudia, i apuntem allò que creiem que és necessari a la nacionalitat dels nostres dies.

I. Nacionalitat i estat

La nacionalitat és un conjunt d'homes, més ben dit, de famílies, que habiten un mateix territori, tenen consciència de formar una comunitat amb característiques pròpies i, com a conseqüència d'aquesta consciència, posseeixen la voluntat de portar vida comuna sota unes mateixes institucions polítiques⁽³⁾.

En cada nacionalitat cal distingir dos elements: el bàsic, com a fonament, i el que dona vida; quasi podríem dir: el cos de la nacionalitat i l'ànima que vivifica aquest cos. El Dr. Cardó designa aquests dos elements amb els termes escolàstics d'element material, el primer, i d'element formal, el segon; anomena també aquest element essencial⁽⁴⁾.

L'element bàsic és el fruit d'un llarg passat comú que ha donat unes característiques pròpies a un grup humà determinat. Aquestes característiques, que constitueixen l'element bàsic indispensable a tota nacionalitat, són: llengua culta com a instrument apte per a expressar les altes funcions de l'esperit; tradició jurídica pròpia de dret privat; i manera peculiar d'ésser en les manifestacions del pensament, de les relacions socials, de l'art, dels costums populars, de la manera general d'obrar; en una paraula: l'element bàsic d'una nacionalitat, el forma la *cultura pròpia* dels qui han tingut un passat comú, viscut ordinàriament en un mateix marc geogràfic. L'element essencial o formal és constituït per la *consciència* i la *voluntat* col·lectives de posseir, com a grup humà unit i diferenciat, unes característiques culturals pròpies i de viure, d'acord amb aquestes característiques. L'element bàsic, bé que imprescindible, és insuficient per a construir una nacionalitat; aquesta existeix només en la mesura que la consciència i la voluntat col·lectiva esmentades es projecten sobre l'element bàsic cultural.

La nacionalitat és, per tant, en si mateixa, un «fet exclusivament espiritual» i «un fet exclusivament d'ordre cultural», i no pas «una institució d'ordre polític o administratiu»⁽⁵⁾. La nacionalitat pertany a l'ordre de la natura, però a l'ordre *natural-històric*, ja que és de la mateixa natura i de l'evolució històrica d'on rep les seves riqueses⁽⁶⁾.

Entre els elements bàsics a tota cultura i, per tant, a tota nacionalitat, evidentment hi ha la llengua ¿Suposa això que cada nacionalitat ha de posseir la seva llengua pròpia? Abans que tot cal afirmar que la llengua pròpia és un dels elements primers i fonamentals entre els factors que contribueixen a formar i a conservar una nacionalitat; amb tot, aquesta pot existir encara que no posseeixi una manera pròpia de parlar; hi ha casos en què una mateixa llengua és parlada per nacionalitats diferents, com l'anglès, l'àrab, el castellà o el francès, i hi ha casos en què en una mateixa col·lectivitat es parla més d'una llengua, com a Suïssa, a Bèlgica, al Canadà i a Finlàndia. Cal tenir present també que, fins i tot en el cas de posseir una nacionalitat una parla pròpia, la cultura nacional no queda reduïda a la producció en la pròpia llengua: Ramon Llull va escriure molt en llatí i en àrab; Vives va escriure en llatí, i Balme, en castellà, i, això no obstant, cada un d'ells és un representant ben típic de la cultura catalana. El que cal per a l'existència d'una nacionalitat és que aquesta hagi creat o que almenys emprí una llengua sàvia apta per a les relacions culturals; si un poble parla una llengua que no ha arribat a la condició de llengua culta, que no ha creat una literatura superior, que no és apta per a expressar les produccions del pen-

sament i de l'art, i que ha restat en l'estadi només de llengua i de literatura popular, aquest poble no pot fonamentar cap reivindicació nacional sobre el fet de la llengua pròpia. Si la nacionalitat és un fet de cultura, necessita, almenys en l'estadi d'una certa plenitud, posseir una llengua culta ⁽⁷⁾.

Exposats els elements que integren una comunitat nacional, considerem-ne la missió o finalitat. La nacionalitat té una missió educadora. El Dr. Cardó ho diu amb expressions gràfiques i precises: «La nació és un motllo d'esperits, és un territori que, a base d'una llengua pujada a dignitat literària, ha creat una cultura, no sols acadèmica, sinó també popular –costums, tradicions, modismes, proverbis, llegendes, història, etc.–, que és com la matriu espiritual de les ànimes que hi vénen en aquesta vida» ⁽⁸⁾.

¿Com la nacionalitat educa l'home? Res no existeix en abstracte, sinó que en l'ordre de la realitat tot és *concret*. La nacionalitat és l'instrument o el mitjà de què la natura es val per a donar en concret a cada home determinat molts dels valors culturals de llengua, de mentalitat, de costums, etc. que li calen per al perfeccionament de la seva vida humana. Sempre és per mitjà d'una comunitat cultural històrica que l'home rep aquests elements espirituals; donarem el nom que voldrem a aquest grup humà –poble, nació, regió, tribu, clan–, es tractarà d'una cultura primitiva, insuficient per a construir una nacionalitat plena, o es tractarà d'una cultura més evolucionada o superior, expressió d'una nacionalitat creixent o ja formada; això no obstant, tot i la diversitat de graus i de formes segons els llocs i els temps, la realitat és sempre la mateixa: un fet d'ordre nacional-cultural necessari a l'home per al seu perfeccionament. Aquesta necessitat humana és el que dona valor i permanència substancial al fet nacional, malgrat tots els canvis que el procés històric pugui introduir en les manifestacions concretes de la vida nacional a cada país i a cada època.

Aquesta missió educadora, no pot realitzar-la l'estat; ho veurem en parlar d'aquest. Tampoc la missió educadora de la nacionalitat no pot ésser substituïda pel sentit universalista de la cultura actual i per la pressió d'altres grups humans i forces socials. És cert que la vida no es mou en compartiments tancats, estàtics i separats, sinó que és constant moviment endavant i contínua suma de relacions, d'interferències i d'intercomunicacions, i més en els temps actuals; això no obstant, cada organisme social tindrà sempre predominantment assignada una funció pròpia. El fet de conèixer diverses llengües i les relacions culturals de tota mena donen un sentit cosmopolita a l'home culte d'avui. Els problemes socials donen també mentalitat supranacional; un obrer francès en moltes coses es trobarà més prop d'un obrer xinès que no pas d'un patró francès, però en moltes altres coses, precisament perquè pertanyen a una mateixa comunitat nacional, l'obrer francès es trobarà molt més prop del patró del seu país que no pas de l'obrer xinès. El món avui s'ha fet petit. Hi ha interferències, influències i modificacions culturals, polítiques, socials i econòmiques, però sempre restarà el fet de l'empremta amb què una comunitat nacional determinada, actuant com a motlle espiritual, haurà marcat un home concret; l'enriquiment i l'universalisme espirituals i culturals no són pas un sincretisme vague, sinó que són la síntesi feta sobre el fonament d'una manera pròpia i peculiar d'ésser en el qual aquestes influències es neutralitzessin, sense subsistir el fons concret i peculiar de la cultura d'origen o d'alguna altra cultura adquirida després per emigració espiritual o física, fóra un home amorf, indeterminat, quasi una màquina; en una paraula: fóra un home poc home.

La nacionalitat, però, malgrat ésser un fet necessari per a la perfecció de la persona humana, i de constituir un fet natural d'ordre històric i cultural, és insuficient

per a atendre a totes les necessitats de la vida col·lectiva. El conjunt d'energies espirituals que conté la nacionalitat i amb les quals ha marcat els seus membres, empenyen les persones i la comunitat cap a un progrés i cap a una perfecció més o menys intensa, segons les possibilitats de cada grup nacional; aquest conjunt d'energies necessiten un principi dirigent i organitzador que encamini al *bé comú* totes les possibilitats dels individus i de la comunitat; aquesta missió és realitzada per l'estat, el qual, per a exercir amb eficàcia la seva funció directora i ordenadora, això és, de govern, posseïx el poder de l'autoritat. L'estat, com la comunitat nacional, és també un fet natural; però, així com la nacionalitat és un fet natural d'ordre i cultural, l'estat és un fet d'ordre jurídic i polític⁽⁹⁾.

L'estat, per tant, no és una comunitat de béns espirituals i de cultura, sinó que és una organització jurídic-política d'autoritat i de servei; els béns culturals i, per tant, entre ells, la llengua, l'estat els rep de la comunitat o de les comunitats que l'integren. Per aquesta raó els homes no poden crear o modificar estats, que és crear o modificar una ordenació jurídica. La comunitat nacional necessita l'estat com a element ordenador, però l'estat no pot existir sense la comunitat o les comunitats nacionals com a suport i com a força que el constitueixen i el consoliden. «Tots els seus recursos naturals, l'estat els ha rebuts de la nacionalitat; l'estat hi posa només l'autoritat, bé que les persones cridades a exercir-la han d'ésser o designades o lliurement acceptades per la comunitat, que, evidentment, més un element nacional. És per raó d'aquesta autoritat que l'estat té el dret d'exigir de la nacionalitat que ha de regir els recursos que li calen per a organitzar, impulsar i vigilar les forces nacionals amb vista al bé comú. En resum: la nacionalitat aporta a la nació lliure l'element *energia o expansibilitat*; l'estat hi representa l'element *limitació ordenadora*»⁽¹⁰⁾.

La missió de l'estat, hem dit, és el bé comú, això és, la creació d'aquelles condicions externes necessàries al conjunt dels ciutadans, a fi que cada un d'ells pugui desenrotllar els seus valors humans⁽¹¹⁾; ara bé: l'home essent social per natura, necessita per al seu perfeccionament integrar-se en diferents societats o comunitats; per tant, el bé comú exigeix no sols el respecte i el servei de l'home com a persona particular, sinó també el respecte i el servei dels grups humans necessaris o convenients a l'home.

La missió de l'estat és una missió supletòria o subsidiària⁽¹²⁾. L'estat, amb la seva acció de govern, ha de crear aquelles condicions legals necessàries i ha d'organitzar aquells serveis que calguin, a fi que les persones humanes i les societats i comunitats puguin desenrotllar plenament les seves energies en el compliment de la missió que els és pròpia; a més, l'estat ha de realitzar tot allò que, essent necessari per al bé comú, està per damunt les possibilitats de les persones i de la societat; finalment, l'estat, si no és per una raó de bé comú mai per doctrinarisme de sistema o per a utilitat pròpia o d'una part dels ciutadans, ni que fos majoritària, no pot cohibir la legítima acció i l'expansió, segons les pròpies característiques, de les persones, de les societats i de les comunitats, ni tampoc no pot reservar-se en exclusiva allò que la persona o la comunitat poden realitzar.

«És indubtable –diu Pius XI– que, de resultes de l'evolució de les condicions socials, forces coses que abans es demanaven a associacions de menor abast ja no poden ésser acomplides sinó per col·lectivitats poderoses. No per això és menys indiscutible que no seria cosa rebedora ni de canviar ni de somoure aquest principi, tan greu de filosofia social: d'igual manera que no es pot prendre als particulars, per transferir-les a la comunitat, les atribucions que ells són capaços d'exercir per la seva sola iniciativa i els seus mitjans propis, seria també cometre una injustícia, alhora que pertorbar d'una manera molt nociva l'ordre social, de retirar als grups d'ordre

inferior, per confiar-les a una col·lectivitat més vasta i d'un rang més elevat, les funcions que són capaços d'acomplir per ells mateixos. L'objecte natural de tota intervenció en matèria social és ajudar els membres del cos social, no pas destruir-los. Cedeixi, doncs, l'autoritat pública suprema als grups de rang inferior la cura dels afers de menor importància en què el seu esforç es dispersaria excessivament; i aleshores podrà accomplir més lliurement, més poderosament i més eficaçment les funcions pertanyents a ella sola, per tal com ella sola pot exercir-les: dirigir, vigilar, estimular, contenir, segons ho comportin les circumstàncies o ho exigeixi la necessitat. Estiguin-ne, doncs, els governants ben persuadits: com més perfectament serà realitzat l'ordre jeràrquic dels diversos grups segons aquest principi de la funció supletòria de tota col·lectivitat, majors seran l'autoritat i el poder social, i més feliç i pròspera la condició de l'estat»⁽¹³⁾.

Si l'estat té una missió supletòria, evidentment que no és el principi i la font primària del dret, com si no existissin altres drets legítims ni altres deures a complir que els concedits o imposats per l'estat; aquest, en virtut de la seva missió, té el dret i el deure de governar i, per tant, de legislar, impulsar i dirigir, però sempre en ordre al bé comú i respectant i garantint els drets i els deures fonamentals de la persona i de la societat que són anteriors i superiors al mateix estat. «Damunt la terra, la primera i única font de dret és la persona humana, imitació i representació de les persones divines. Ella és el primer valor de la Creació; la seva destinació eterna és la intenció última de la Natura... Tot en el món s'ha fet per a això. Totés les coses són vostres, diu la Bíblia. Doncs l'estat també. L'estat és de la persona humana. No li ha de concedir cap dret: els hi ha de reconèixer i respectar... Si l'estat té drets, és en tant que organització visible de la nació, la qual, al seu torn, és una represa pal·lida, en l'ordre col·lectiu, de la persona humana»⁽¹⁴⁾.

No cregui ningú que el Dr. Cardó erigeixi els interessos, els subjectivismes o els anarquismes de cada persona humana en norma de la vida social; això fóra un individualisme tan injust i tan antisocial com la mateixa supremàcia de l'estat damunt els drets fonamentals de l'home. L'estat ha de respectar i de servir la persona humana, però en benefici d'aquesta pot i deu limitar l'exercici de la llibertat personal o col·lectiva, si ho exigeix una veritable raó de bé comú.

«No sacrificuem ni la societat a la persona, ni la persona a la societat, perquè acabariem matant-les totes dues. La persona és necessària perquè té el seu fi en ella mateixa. La societat és necessària perquè el seu fi és l'expandiment i l'èxit de la persona. Sense la persona, la societat és un ídol cruel que mata tota valor humana. Sense la societat, la persona moriria en la inanició»⁽¹⁵⁾.

La doctrina que ensenya el Dr. Cardó sobre la nacionalitat i l'estat dona tots els elements necessaris per a fer la següent distinció: la nacionalitat pertany a l'ordre dels fets socials anomenats «Comunitats», i l'estat pertany a l'ordre dels fets socials anomenats «societats». Els sociòlegs moderns distingeixen dues classes d'agrupaments humans: la comunitat, agrupament humà que no és constituït en ordenació jurídica i que, per tant, com a tal no és regit per una autoritat ni per unes lleis, però que rep la seva força i la seva cohesió de la possessió en comú d'uns valors que lliguen i uneixen els seus membres, i molts cops també, bé que no sempre, d'uns caps naturals que dirigeixen i orienten pel prestigi de la seva vàlua; i la societat, agrupament humà ordenat jurídicament amb una autoritat i unes lleis, que són els que donen cohesió i unitat a l'entitat. En la societat sempre actuen forces de pressió, i en la comunitat actuen forces d'afecte i d'adhesió més vitals i espontànies. Podrà haver-hi societats que posseeixen un fort esperit comunitari, i moltes comunitats podran arribar a constituir-se en societat, però la distinció subsisteix i és molt realista, car hi ha

fets col·lectius que no es poden classificar entre les societats pròpiament tals i que, això no obstant, constitueixen un veritable grup humà amb energia, cohesió i unitat innegables: són comunitats.

La nacionalitat constitueix actualment una de les comunitats supremes en l'ordre natural; l'estat és la societat perfecta i suprema en l'ordre temporal, perquè és l'única societat natural que posseeix tots els mitjans necessaris en ordre al fi que li es propi, això es, la consecució del bé comú temporal. Cal tenir present, amb tot, que la complexitat de la vida moderna ha fet que el mateix estat, fins el més poderós, avui fos impotent per a atendre per si sol a totes les seves necessitats militars, econòmiques i culturals; per aquesta raó el món camina més o menys ràpidament i amb més o menys d'eficàcia cap a la constitució de la societat o de la comunitat supraestatal o supranacional.

La nacionalitat, pel seu caràcter espiritual i comunitari, és una família unida per afinitats d'esperit, és un esperit que informa més o menys perfectament la matèria i que pot manifestar més o menys perfectament les seves característiques; per això podem parlar d'estadis de nacionalitat⁽¹⁶⁾, i per això la nacionalitat molts cops no és ben delimitada territorialment. «L'estat, tècnic de l'organització dels serveis i titular de l'autoritat, tot i posseir, per raó d'aquesta, un element espiritual, és, en el seu conjunt, més material que la nacionalitat»⁽¹⁷⁾. L'estat, per aquesta mateixa raó, és ben delimitat territorialment⁽¹⁸⁾.

Aquí escauen molt bé les paraules de Maritain: «L'anàlisi que acabem de fer ens adverteix com ha resultat de greu per a la història moderna la confusió entre nació i estat, el mite de l'estat nacional i l'anomenat principi de les nacionalitats, interpretat en el sentit que cada grup nacional havia de constituir-se en estat separat. Aquesta confusió ha deformat i ha perjudicat tant la nació com l'estat. Aquesta pertorbació va començar en els ambients democràtics durant el segle XIX, i ha arribat a un extrem de veritable bogeria en la reacció antidemocràtica del segle XX»⁽¹⁹⁾.

II. Drets i deures de la nacionalitat i de l'estat

En un ordre jurídic fonamentat en la raó i en la moral, els drets i els deures de la nacionalitat i de l'estat *únicament* es poden establir arrencant de la realitat de la *natura* i de la *missió* pròpies de cada un d'ells. Tota altra posició aniria a parar, pel camí que fos, al positivisme jurídic, que ni la raó ni la fe poden admetre, com recorden Pius XII i Joan XXIII⁽²⁰⁾.

El Dr. Cardó redueix a tres capítols els drets de les nacionalitats: drets primaris i absoluts, drets secundaris i condicionats, i drets de defensa.

Els drets primaris i absoluts són els que flueixen de la mateixa natura i de la mateixa missió de la nació; la seva legitimitat i la seva necessitat s'imposen com una obra de la natura mateixa de les coses; sense aquests drets fonamentals la nacionalitat no podria exercir la seva missió espiritual i educadora, ni estaria al servei de l'home; en una paraula: no tenia raó d'existir.

El dret essencial de tota nacionalitat és el de poder educar els seus membres d'acord amb les característiques culturals pròpies, això és, en el seu esperit i en la seva llengua, sense menyspreu, evidentment, dels drets dels ciutadans de les altres nacionalitats del mateix estat. Aquest dret essencial comporta l'ús de la pròpia llengua en totes les manifestacions públiques i privades, orals i escrites de la vida nacional; religió, administració de justícia, ensenyament en tots els graus i en totes les especialitzacions, administració pública, política, economia, vida social, premsa, ràdio, publicacions, literatura, art, cinema, folklore, etc.; volem remarcar especialment la ne-

cessitat que a la universitat els estudis superiors es facin en la llengua i en l'esperit del país i el respecte degut al dret privat propi, que és una de les manifestacions més reveladores de la manera d'ésser de la comunitat nacional. Aquesta, com a conseqüència d'això que acabem de dir, té el dret que l'estat creï aquelles condicions legals i de servei que permetin a les comunitats nacionals que l'integren l'exercici dels drets essencials que hem indicat ⁽²¹⁾. Cal remarcar que, aquests drets, els posseeix igualment la nacionalitat de l'estat uninacional, ja que, com hem dit, l'acció cultural i educadora no és pas missió de l'estat, sinó de la nació; aquell només hi pot intervenir en actitud subsidiària o com un de més entre els elements de la societat, però mai en exclusiva.

Aquests són els únics drets que el Dr. Cardó considera com a primaris i absoluts respecte a la nacionalitat. Després d'exposar-los diu: «Entenem que aquí s'acaben els drets de la nació, com a tal. Amb l'aspecte administratiu, *àdhuc en les matèries d'ensenyança, de justícia i de dret*, la condició simple de nacionalitat no hi té cap connexió... Si això passa en els serveis culturals i jurídics —els que constitueixen el que s'ha anomenat *fet diferencial*—, molt més passarà en els altres» ⁽²²⁾. A la nació, com a nació, li cal, i li és suficient, poder *realment exercir* els seus drets primaris i absoluts; ara bé: que l'organització i l'administració de l'exercici d'aquests drets es facin amb mitjans econòmics i burocràtics de la mateixa nació o de l'estat és un problema que de si mateix no té connexió amb el fet nacional, i que ha de regir-se per criteris d'eficàcia; el mateix i més encara, s'ha de dir dels serveis no culturals i jurídics, com els telèfons, les comunicacions, etc. La nació, per a veure atesos els seus drets primaris i absoluts, en té prou amb autonomia cultural i autonomia jurídica en les coses de dret privat, i no necessita, absolutament considerat, un bri d'autonomia administrativa per a desenrotllar les característiques de la pròpia vida nacional; això no obstant, de fet i en moltíssims casos, com sigui que els mitjans administratius tenen tant de pes en la vida moderna, la nació necessitarà també, en una forma o altra, l'autonomia administrativa, com a condició indispensable de fer efectiva la seva autonomia cultural i jurídica. El dret de l'autonomia cultural i jurídica és un dret primari i essencial que neix de la mateixa natura i de la mateixa missió de la nacionalitat; el dret a l'autonomia administrativa dels serveis és un dret secundari i condicionat a títol de salvaguarda i d'eficàcia del dret primari i absolut.

Cal no confondre l'autonomia nacional, única de la qual aquí parlem, amb l'autonomia dels municipis o de les demarcacions político-administratives en què es divideixen els estats. L'autonomia nacional és especialment, com acabem de veure, una autonomia cultural i jurídica que la majoria de les vegades necessitarà, com a garantia d'eficàcia, el suport d'una autonomia administrativa i fins i tot política; en canvi, l'autonomia municipal o de les demarcacions territorials d'un estat és una autonomia política i administrativa que pot donar-se en l'estat uninacional i que en l'estat plurinacional pot existir en un règim d'unificació lingüística i cultural.

Finalment, si una nacionalitat integrada en un estat plurinacional no veu degudament respectats els seus drets, està plenament facultada pel dret natural per a acudir a tots els mitjans *licits i d'èxit sòlidament probable* en defensa dels propis drets injustament atropellats ⁽²³⁾.

La comunitat nacional té el deure de contribuir sincerament i eficaç al bé comú i a la unitat de l'estat sentint-se solidària en aquesta tasca de conjunt de les altres comunitats nacionals del mateix estat ⁽²⁴⁾.

L'estat, dins el deure general de promoure el bé comú i d'actuar en missió de subsidiaritat, té específicament, en ordre a les nacionalitats que l'integren, el deure de no identificar-se amb cap d'elles, de respectar-les totes segons les pròpies caracte-

ristiques i de fomentar el desenrotllament i el progrés de cada una, d'acord amb la seva manera d'ésser. L'estat, evidentment, té el dret d'exigir, per part de les nacionalitats, l'aportació de cada una d'elles al bé comú i a la unitat estatals, i l'ajut de les més pròsperes a les més necessitades, sens perjudici, però, dels drets de cap d'elles. L'estat plurinacional pot també, per tal de facilitar la relació mútua entre les nacions estatalment ajuntades, exigir de tots els ciutadans el coneixement d'una de les llengües parlades en el seu territori, i és lògic d'escollir la parla més estesa; això no obstant, mai no ha d'ésser en detriment dels drets dels altres grups nacionals ⁽²⁵⁾.

Aquesta doctrina concorda plenament amb el pensament pontifici: «En el camp d'un nou ordre fonamentat sobre principis morals, no hi ha lloc per a oprimir o burlar o dissimular les característiques culturals i lingüístiques de les minories nacionals, ni per a impedir-ne o reduir-ne la pròpia capacitat econòmica, ni per a limitar-ne o suprimir-ne la natural fecunditat. Com amb més consciència l'autoritat competent de l'estat respectarà els drets de les minories, amb tanta més garantia i eficàcia podrà exigir dels membres d'aquestes minories el compliment sincer dels seus deures polítics, comuns als altres ciutadans» ⁽²⁶⁾.

Hem vist els drets de la nacionalitat i de l'estat en les seves mútues relacions; considerem ara les formes de fet amb què aquestes relacions han estat resoltes.

Troblem una primera forma inadmissible del tot: l'assimilació de la nació o de les nacions per part de l'estat. En aquest cas es cau en els dos greus errors de considerar l'estat com a principi únic i suprem de tot dret i de tot deure i de confondre matusserament l'estat i la nació. El Dr. Cardó es meravella que hi hagi cristians que, amb més o menys bona fe, en nom del cristianisme, puguin desitjar o aplicar aquesta manera d'establir les relacions entre l'estat i la nació ⁽²⁷⁾. L'argument que l'estat nacional sigui més sòlid que l'estat plurinacional no val: primerament, això no sempre és veritat, i segonament, encara que ho fos, ningú, ni l'estat, no té dret, per raó d'augmentar la seva força, d'atropellar els drets dels altres. Allò que és essencial per a l'estat és la consecució del bé comú, i aquest, el mateix el pot assolir l'estat uninacional que l'estat plurinacional.

Tot el problema radica en el fet que per a molts l'estat plurinacional és inconcebible. «No conceben que un estat —fet purament polític, administratiu i militar— pugui ser prou generós per a administrar als seus diversos països més d'una cultura, en més d'una llengua. Agafant intacte, però en sentit invers, el principi de les nacionalitats, condemnat pel raonament i per l'experiència, creuen que estat i nació han de coincidir territorialment, i que, doncs, si sota un mateix estat es troben diverses característiques nacionals, l'estat té el dret i fins el deure de reduir-les totes al tipus d'una sola, aquella on radica la capitalitat, o que contingentment s'ha escaigut ser l'encarregada de muntar més immediatament els serveis estatals» ⁽²⁸⁾. Els qui pensen així confonen estat i nació, creuen que tota afirmació del fet de més d'una nació dins els límits de l'estat equival a una afirmació de separatisme; error greu i funest que confon allò que la natura distingeix, molts cops per unir-ho millor; ni distingir no és separar, ni unir no és confondre o absorbir ⁽²⁹⁾.

L'anomenat principi de les nacionalitats tampoc no és admissible tant per raons de principi com per dificultats quasi insuperables d'ordre pràctic. Com hem dit, la nacionalitat i l'estat només tenen aquells drets que els calen per a conservar la seva natura i per a exercir la seva missió, i és evident que una comunitat nacional pot desenrotllar la seva cultura i educar els seus membres encara que no arribi a constituir-se en estat. En l'ordre pràctic l'aplicació del principi de les nacionalitats fóra alterar, tot originant molts conflictes, el mapa no sols de la vella Europa, sinó també d'una

gran part de la resta del món; suposaria la creació d'un gran nombre d'estats mancats dels recursos i de la solidesa que calen a l'estat modern, i plantejaria una pila de problemes de límits territorials per raó de les zones lingüístiques i culturals intermèdies o sense solució de continuïtat. A més, ¿quin estadi de nacionalitat fóra suficient per a constituir-se en estat? (30). El Dr. Cardó escrivia, el 1936, que el principi de les nacionalitats, a més de no ternir suficient fonament de justícia i d'ésser pertorbador, «està en franca bancarrota» (31). Després del 1945 aquesta bancarrota és més plena encara.

El Dr. Cardó assenyala una tercera fórmula d'intent de solució del problema nació i estat; és el que anomenava universalisme naturalista. Certament que tot el que sigui treballar per la unió de tots els pobles en una fraternitat universal és un gran ideal humà i cristià; però una cosa és la unió de les nacions amb les aportacions de totes i amb l'enriquiment mutu, bé que conservant cada una les seves característiques, i una altra cosa és pretendre de crear un superestat universal que esborri la manera d'ésser de cada poble en un sincretisme amorf; això últim és utopia i emporbriment antinatural (32).

Finalment, cal considerar una quarta solució aportada al problema, que, essent la més propera a la solució justa, presenta, encara, greus inconvenients: és el principi anomenat de respecte a les minories nacionals. Aquestes són grups humans integrats en un estat, però que posseeixen la cultura i la llengua d'una nacionalitat integrada quasi completament i com a nucli principal en un altre estat; és el cas, per exemple, de la minoria austriaca que hi ha a Itàlia. Concedir una autonomia cultural, judicial i administrativa a aquestes minories és evidentment un acte de justícia; el que no és tan just és que aquesta concessió es faci com un privilegi concedit per gràcia d'un estat que, si més no de fet, es considera encarnació de la nacionalitat majoritària i no de totes les nacionalitats; l'estat pròpiament no comunica cap dret a les minories nacionals, sinó que únicament reconeix i garanteix els drets que aquestes posseeixen per la seva mateixa natura. Aquestes minories sovint es veuen emparades per l'estat estranger que parla la seva mateixa llengua i posseeix la seva mateixa cultura. Cal tenir present que una cosa són les *minories nacionals*, i una altra cosa, les *nacionalitats minoritàries*, això és, les comunitats nacionals les característiques lingüístiques i culturals de les quals no són les oficials de cap estat o almenys de cap nucli nacional majoritari en el qual es recolzi principalment l'estat (33).

El Dr. Cardó, després de parlar d'aquestes solucions inadmissibles o inadequades, parla de la que ell anomena «la bona solució», la qual es fonamenta en la natura mateixa de la nacionalitat i de l'estat i en la realitat concreta de cada poble (34). És una solució que bé podríem qualificar de naturalista i de realista prenent aquets mots en el seu millor sentit. És una solució també pluralista en la qual s'harmonitzen, no sols teòricament, sinó també concretament, en la realitat determinada de cada poble, els drets i els deures de l'estat i de les nacionalitats, de les comunitats nacionals entre elles i de tots els ciutadans. En aquesta solució es pretenen dues coses; si no, no fóra bona: que siguin respectats i observats els drets i els deures de la nació i de l'estat, que més amunt hem exposat, i que mai l'afirmació del dret d'uns no signifiqui la negació del dret dels altres.

La realitat dels fets, d'acord amb els principis, determinarà en cada cas concret el grau d'autonomia que cada comunitat nacional ha de posseir dins la unitat de l'estat. L'autonomia cultural haurà d'ésser el més completa possible per a cada nacionalitat, ja que la nació s'especifica per la cultura pròpia; el grau d'autonomia administrativa i política mai no es farà dependre de la voluntat de l'estat o dels grups nacio-

nals més forts; sinó que s'ha d'establir d'acord amb els interessos autèntics del bé comú i amb les necessitats i les possibilitats de cada nacionalitat.

Tot el que hem dit dels deures i dels drets de les nacionalitats i dels estats «seria molt clar si el món es compongués de nacions pures i ben delimitades»⁽³⁵⁾; però no és pas així, ni de bon tros. «On la nacionalitat és ben acusada, el deure de l'estat no ofereix cap dubte; on la nacionalitat està esfumada i no arriba a produir el complex psicològic col·lectiu de consciència i voluntat, el deure de l'estat de prestar els serveis d'ordre espiritual en consonància amb l'esperit nacional és difícilment formulable i, per això mateix, pràcticament inexistent. Un deure vague no és cap deure»⁽³⁶⁾. Això no obstant, mentre no en resti perjudicat el bé comú i es presentin possibilitats d'eficàcia educadora i cultural, l'estat no pot de cap manera impedir, ans al contrari ha d'afavorir, tot intent seriós de desenrotllament cultural, segons les característiques pròpies, dels grups humans que l'integren.

«Aquestes doctrines no són avui acceptades per cap estat, enorgullits com estan tots ells de sentir-se elevar a la categoria cultural de nacions. Però no dubtem que seran les de l'esdevenidor»⁽³⁷⁾.

Molts potser trobaran utòpiques aquestes últimes paraules i creuran irrealitzables aquestes doctrines; encara que prou sabem que els ideals mai no es realitzen del tot i que sempre hi haurà egoismes, ambicions i injustícies individuals i de grup; això no obstant, creiem que si es continua aprofundint el sentit comunitari, cada cop més fort en la humanitat actual, per un cantó disminuiran les exageracions estatistes i nacionalistes que tant de mal han fet i fan, i, per altra part, seran valoritzats més intensament els grups nacionals, com a expressió necessària d'autèntica vida social i comunitària. D'una manera semblant com han estat valoritzats tots els sectors socials en un temps relativament curt de l'evolució històrica, creiem que hom farà el progrés social de valoritzar els grups nacionals, que al capdavall són una realitat més de la vida col·lectiva. L'aprofundiment del sentit de l'home suposarà també una valorització de les comunitats nacionals. Fets imprevisos poden retardar aquests progressos comunitaris, però creiem que el camí ja ha començat a ésser fet.

III. Ésser és l'únic que importa

Així titula el Dr. Cardó un paràgraf d'un dels seus últims treballs. «Per a un poble, ésser una nacionalitat no és tenir un grau superior a la simple existència, és *ésser més*. Que un país sigui, que sigui de debò, i es riurà de totes les denominacions externes, o les aplicarà ell mateix, car llavors serà, viurà, sentirà, entendreà, serà lliure, tindrà personalitat entre els pobles, serà una nacionalitat indiscutida. Essent intensament, ho serà més que afirmant-ho entusiàstament amb les forces físiques i morals capolades»⁽³⁸⁾. La qüestió és, per tant, ésser o no ésser. Han fet més per la vida d'una nació, i potser sense pensar-ho, aquells homes que han fet gran la cultura, la llengua, l'economia, les ciutats d'un país; que han creat un fort sentit de justícia, de comunitat, de col·laboració i de responsabilitat; que han treballat per aprofundir la vida religiosa, per millorar els costums, per mantenir la moral en els negocis privats i públics, per combatre els vicis col·lectius tradicionals; que s'han esforçat per posar la propietat, els béns materials i els béns espirituals al servei de les necessitats humanes; que han fundat institucions socials que donaven vigoria a la vida col·lectiva i a la responsabilitat cívica de tots els ciutadans, etc., etc., que no pas aquells altres homes que predominantment han esmerçat les seves energies en discussions teòriques sobre el nacionalisme o en batalles polítiques sovint molt partidistes⁽³⁹⁾. No obstant la gran veritat que això és i la gran necessitat que hi ha de proclamar-ho, creiem que

el Dr. Cardó, i ens ho expliquem plenament per les circumstàncies de la seva vida, potser ha remarcat poc la necessitat de tot allò que cal posseir per a donar forma a l'ésser d'un poble. No és suficient de posseir el contingut; cal, perquè aquest no es perdi ni s'esbravi, anar creant simultàniament el continent; fins i tot diríem que de vegades contingut i continent es confonen i vénen a ésser una mateixa realitat, ben difícils, aleshores, de separar o de distingir. En la vida d'un poble no es poden admetre els formulismes sense contingut, però de cap manera no es poden considerar purs formulismes les doctrines i les teories sanes i realistes, les lluites polítiques al servei de la comunitat i les institucions que regeixen i canalitzen la vida col·lectiva.

En un estudi sobre la comunitat nacional, per reduït que sigui, no hi pot faltar la consideració d'alguns dels aspectes i dels elements que avui donen «ésser» a la nacionalitat. Fàcilment els qui tracten de les comunitats nacionals es col·loquen quasi únicament en el camp de la història, de la llengua i de la cultura i, encara, en una concepció limitada i intel·lectualista d'aquesta, i potser no consideren prou la problemàtica present i integral de la nacionalitat. *La comunitat nacional és herència del passat, però és també projecció i assumptió de tota la problemàtica sociològica del present*, prenent el mot «sociològic» en el sentit més ample de qualsevol fet social, comunitari o col·lectiu del món d'avui.

Una nacionalitat, per a ésser, necessita abans que tot jerarquies naturals, veritables directors nats del poble que constitueixen l'ossamenta ferma de la comunitat⁽⁴⁰⁾, i institucions públiques i privades, que vivifiquen la vida comunitària i són l'escola d'on surten els camps naturals i en la qual és educat el sentit social del poble. Avui un poble, per a ésser, necessita aquestes jerarquies naturals en tots els camps de l'activitat humana i en tots els sectors socials; si els qui condueixen el poble són uns pocs o és una sola classe social, la vida comunitària ha mort o, cosa pitjor, no ha nascut encara. No hem de fer aquí un estudi de les institucions que ha de tenir una nacionalitat, però sí que volem indicar-ne algunes: l'Església, sobrenatural, universal, transcendent a tots els pobles i a totes les cultures i situacions històriques, i, per tant, sense missió en les coses temporals com a tals, però que per la seva missió santificadora i educadora i pel contacte necessari amb la realitat concreta de cada poble té un gran pes en el conjunt de la vida comunitària; les institucions culturals, llengua, universitat, escola, ensenyament tècnic, vida acadèmica, manifestacions artístiques, premsa, ràdio, etc.; institucions polítiques, socials, sindicals, econòmiques; règim de propietat; figures destacades d'intel·lectuals, artistes, economistes, industrials, pagesos, dirigents sindicals, etc.; la magistratura i les institucions de dret privat; els organismes de govern i administratius necessaris a la comunitat nacional perquè aquesta pugui realitzar la seva missió; l'exèrcit, que en un estat plurinacional ha de sentir-se identificat amb totes les nacionalitats que integren l'estat, les quals, pel seu cantó, han de sentir l'exèrcit com a cosa pròpia; etc., etc.

L'essència mateixa de la vida nacional exigeix la pràctica profunda i autèntica de la justícia social⁽⁴¹⁾. En aquest estudi breu i de visió ràpida no hi ha lloc per a tractar, ni sumàriament, la qüestió, fonamental avui, de comunitat nacional i de problema social; només volem indicar que mútuament s'exigeixen, i que la nació, avui, no pot «ésser» sense la realització de la justícia social. Si la comunitat nacional no assumeix com a propis i no marca, amb la seva manera d'ésser, tots els problemes de tots els seus membres, deixa d'ésser comunitat i deixa d'ésser «un» poble, per a convertir-se en nacionalitat classista; aleshores és natural que aquells qui no han vist resolt el seu problema en la vida nacional se'n desentenguin. Això ens explica sens dubte la manca de sentit nacional de molts obrers i de molts joves d'avui, i és una de

les causes del fracàs de certs nacionalismes del segle XIX i del principi del segle XX, ja que eren, en gran part, nacionalismes classistes, polítics i intel·lectuals, més que no pas nacionalismes comunitaris i complets. Si la nacionalitat suposa la consciència i la voluntat d'ésser una comunitat i d'anar plegats, res no serà tan contrari a l'essència mateixa de la nació com la injustícia i l'organització classista de la societat, que separen tan profundament els membres del cos social. Treballar per resoldre el problema nacional sense, alhora, preocupar-se *eficaçment* per la justícia social i per una autèntica vida comunitària, fóra una evasió injusta i una excusa per a mantenir un estat de coses que interessa de conservar.

Es cau aquí de recordar unes paraules del Papa Pius XII: «Desventurat aquell qui oblida que una veritable societat nacional exigeix la justícia social, així és, una veritable i convenient participació de tots en els béns del país. Altrament, vosaltres ho enteneu prou bé, la nació acabaria per ésser una ficció sentimental, una vaga excusa que serviria de subterfugi a certs estaments, per a desentendre's dels sacrificis indispensables per a la institució de l'equilibri i de la tranquil·litat públics» (42)

Si la nacionalitat vol ésser, cal també que no es tanqui en si mateixa, que s'encarni en la realitat viva i completa del món d'avui i que s'obri al sentit d'unitat i de comunitat continentals i mundials tan propi dels nostres dies; sense aquesta encarnació i sense aquesta obertura, el nacionalisme seria anacrònic en un món ple d'institucions internacionals i en el qual hom parla d'estats units d'Europa i d'unió de pobles africans.

La nacionalitat suposa evidentment tot el tresor de riquesa espiritual i material acumulada en segles d'història, però és tan d'avui també, que *cal fer-la cada dia*. Al moment en què la nacionalitat deixa de fer-se, comença en alguna manera a deixar d'ésser. El Dr. Cardó diu clarament: «La nacionalitat és una entitat fluent: no un fet bàsic, que només calgui proclamar, sinó una perfecció difícil que cal conquerir» (43). Cal, doncs, un esforç conscient de cada dia i de tot un poble, en tots els aspectes de la vida col·lectiva, per superar qualsevol forma de sectarisme, per posar per damunt els interessos particulars o de classe els interessos nacionals, i per lluitar contra les visions estretes i contra els defectes col·lectius tradicionals (44); cal un esforç constant de tots a fi que la nació sigui realment la comunitat plena i completa en si mateixa i oberta al món d'avui, que hem intentat de descriure.

Per al cristià, a més, construir la seva comunitat nacional i respectar les nacionalitats dels altres és col·laborar a l'obra de Déu, que ens parla en la natura i en la història. «El respecte a l'obra de Déu, l'acceptació prèvia, pel governant, de la realitat nacional tal com l'ha plasmada la Providència amb l'acció dels segles, imposa el reconeixement de totes les personalitats naturals que el territori de l'estat ofereix» (45).

«L'autonomia és la voluntat de Déu quan és reclamada per una personalitat autèntica dintre l'àrea d'expansió delimitada al màxim per la natura divinament a ella atorgada. L'autonomia de les persones individuals i col·lectives arribades a saó i capaces de complir la pròpia llei és una conseqüència ineludible de la filosofia cristiana... No servir les obres de Déu és no servir Déu» (46).

És cert que el problema nacional és un problema que suposa solucions concretes de caràcter tècnic, però també és cert que, com tot afer humà, en últim terme és un problema de caràcter espiritual, que només es pot resoldre encertadament en un esforç de l'esperit per veure la realitat contingent tal com és, per col·locar-se en el pla dels principis, per purificar-se en la mesura possible de prejudicis individuals i col·lectius, i per descobrir i respectar, en un gran sentit de justícia i de caritat, els drets

dels altres. Només en un alt nivell espiritual tenen solució les antinòmies socials, que aleshores es resolen en unitat viva i orgànica que respecta, ajunta i fa complementaris els homes i els grups socials, sense que hagin de perdre per això les característiques que els són pròpies. Quan els homes resten en un nivell espiritual baix, les esmentades antinòmies es tornen insolubles i condueixen, no pas a la unitat, sinó a la unificació estèril pel predomini de l'element més fort sobre el més feble. En el primer cas triomfa el dret; en el segon, s'imposa la força.

El Dr. Cardó afirma l'obligació especial dels catòlics, pel major deure que tenen de guardar la justícia, d'estudiar objectivament i a la llum del dret i del bé comú, el problema de les nacionalitats; parla d'una «gravíssima obligació de consciència d'estudiar seriosament el problema, fent abans l'esforç, ni que sigui heroic, d'esbatre del seu cap tots els prejudicis, totes les idees rutinàries, totes les passions heretades, tota peresa mental i cordial, per tal d'arribar a la visió objectiva. Cal fer l'esforç de superar-se hom mateix i posar-se violentament en posició de virginitat d'esperit». Cap a l'acabament del mateix article diu: «Dolorosa paradoxa! Els orbats de llum de fe mostren aquestes comprensions cristianes i es preparen la glòria, el prestigi i el profit de llur aplicació. Molts catòlics, per contra, s'aferren a la incomprensió més hermètica»⁽⁴⁷⁾.

En afirmar que la nacionalitat és un fet de Providència divina, de cap manera volem significar que admetem els messianismes nacionalistes de tipus rēligiós, ni de cap altra mena, sinó que únicament pretenem deixar ben clar que com a cristians creiem en la natura com a obra de Déu i en l'acció de la Providència divina en la història. En parlar de principis, tampoc volem erigir en doctrina immutable les teories d'una època històrica concreta o d'un sistema filosòfic determinat, ni que fossin les èpoques o els sistemes més en predicament entre els autors cristians, sinó que ens referim només a aquells pocs, supremes i grans principis fonamentats en la mateixa natura de l'home, principis que són alhora permanents i dinàmics, això és, que sempre i arreu tenen validesa, però que tenen noves exigències davant de cada nova situació concreta.

L'església mantenint-se allunyada de tota acció temporal, té aquí, això no obstant, una gran missió a complir, per raó de l'obra educadora dels homes que té encomanada pel seu diví Fundador. Tot el que sigui enlairar l'esperit a les regions dels principis, de la justícia, del dret i del mutu respecte, tot el que sigui fer descobrir l'obra de Déu en la natura, en la història i en la realitat d'avui, cau de ple dins la missió de l'Església.

Conclusió

El Dr. Cardó exposa la doctrina de la nacionalitat i de l'estat amb motiu d'un cas determinat: el fet català; això no obstant, amb plena consciència de la seva condició de sacerdot, es col·loca sempre en el pla dels principis sense davallar mai a les solucions temporals concretes.

Si ens guiem per un ordre lògic i moral, i no per apriorismes de la mena que siguin, només arrencant de l'home i dels fets podem establir el que és la comunitat nacional. Som naturalistes i realistes perquè en la natura, en la vida i en la història, hi veiem l'obra de Déu. El que cal és prendre l'home en tota la seva amplitud, això és, com a persona individual i com a ésser comunitari, i cal també considerar la història, no com un passat deslligat d'avui, sinó com un passat que alhora condiciona el present i és superat pel present. La font primera i essencial, a la terra, de tot dret i de tot deure, i també de tota la vida social, és l'home. La comunitat i el bé comú són

189....- Carles Cardó començà els estudis de batxillerat el 1895, al Col·legi dels PP. Escolapis, instal·lat a l'ex-convent del Carme de Valls. La fotografia corresponent a aquest període, Cardó és el quart començant per l'esquerra (Foto: P. Pallejà).

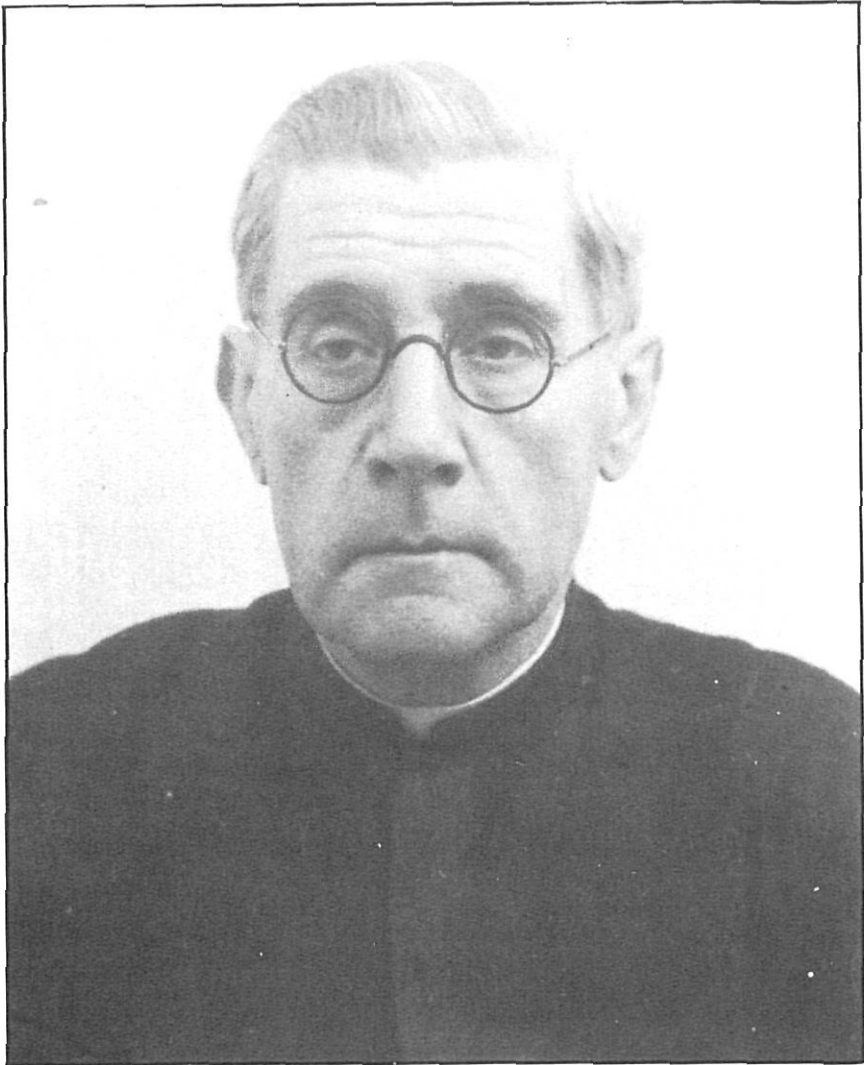

1921.- La família Cardó-Sanjoan. Asseguts, els pares Sebastià Cardó i Sanahuja i Maria Sanjoan i Pairot. Drets: els germans Rosalia i Carles Cardó, i el nebot d'aquest, Joan Cardó. (Foto: P. Català i Pic).

1936-38.- Carles Cardó a Torí (Itàlia). Primera etapa de l'exili.

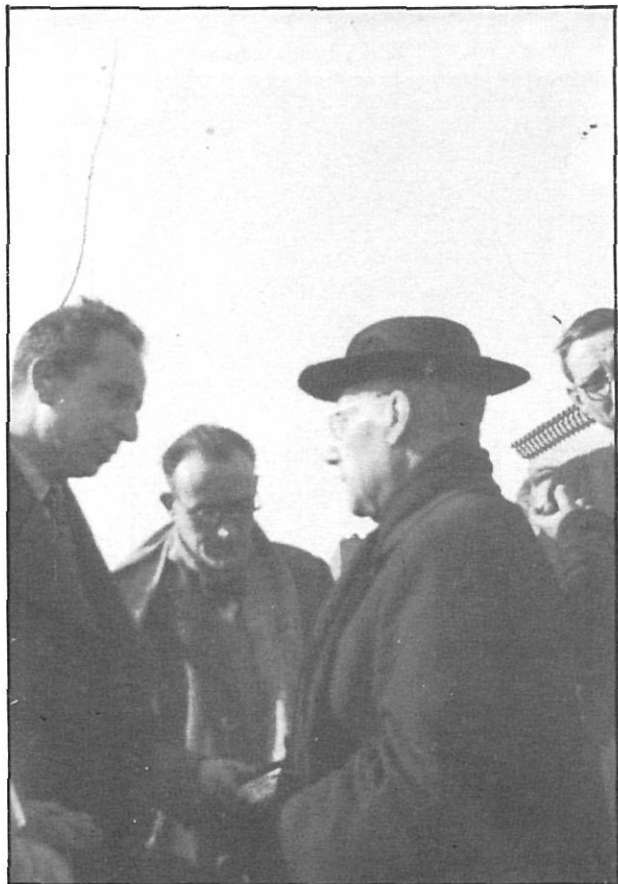

1950.- Fotografia del Document de permís de residència a Fribourg (Suïssa).

1950.- Peregrinació de Montserrat a Roma amb motiu de l'Any Sant, el dia 28 d'octubre. A primer terme l'Abat Escarré, al seu darrera Carles Cardó.

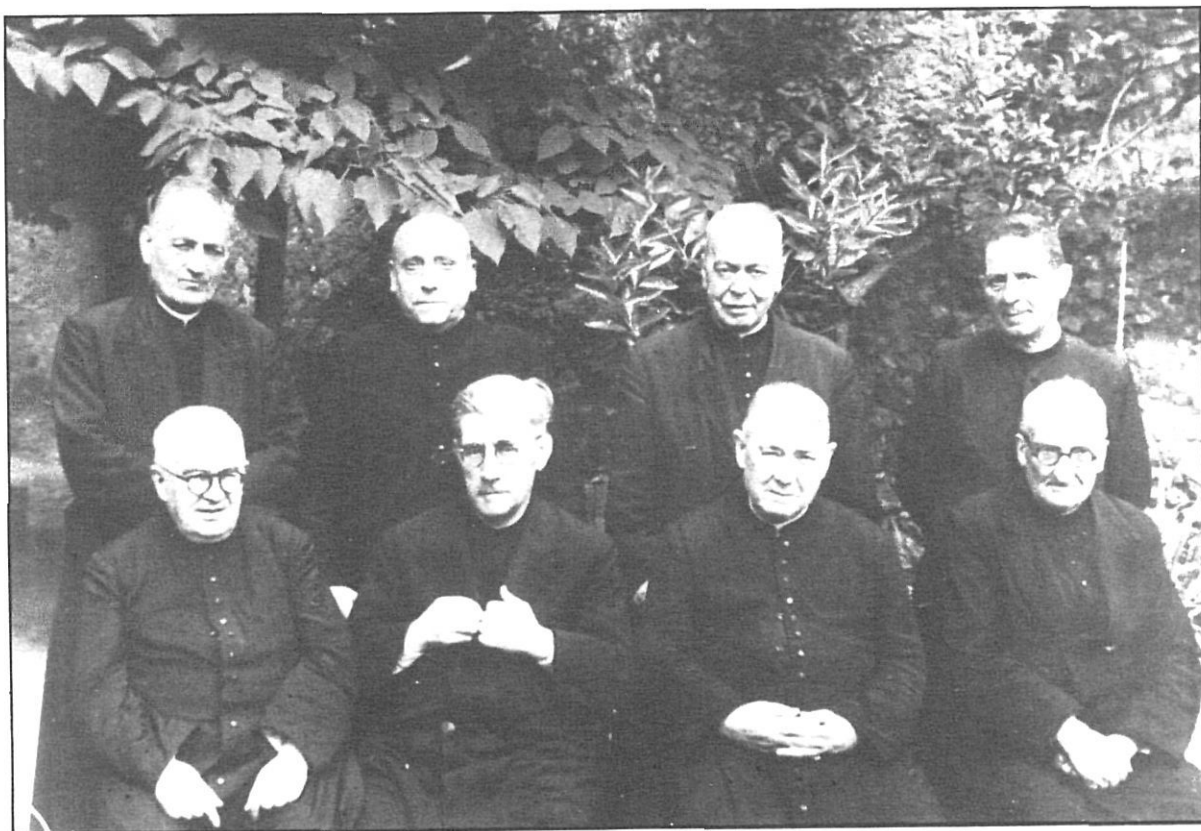
1953.- Cardó amb Joan Sales (Suïssa).

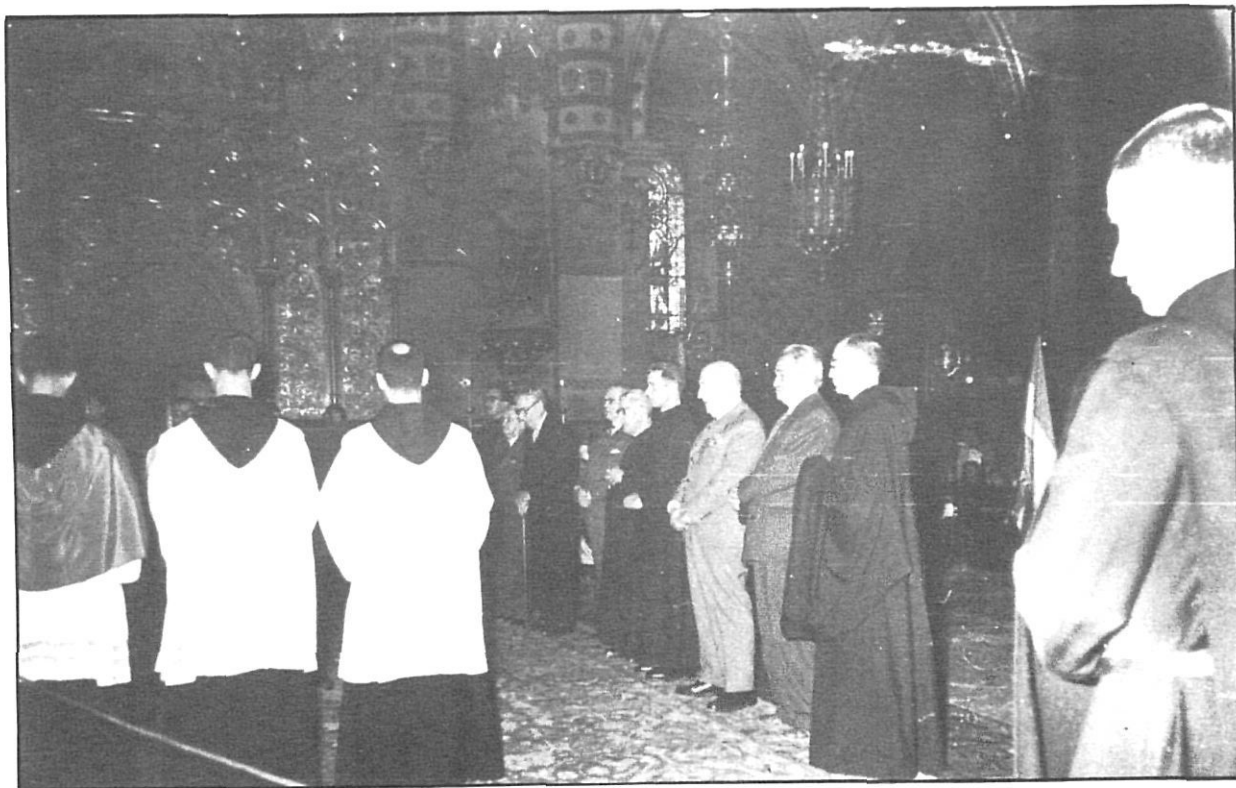
1951-53.- El Dr. Cardó amb els seus familiars a Bourgmadame, en una de les visites que li feien durant l'exili.

1953.- Durant l'exili a Suïssa. A la dreta del Dr. Cardó, Mn. Ramon Muntanyola.

1955.- El Dr. Cardó amb un grup de sacerdots poc després d'haver tomat de l'exili.

195.....- Cerimònia d'ofrena de la *Corona Literària a la Mare de Déu de Montserrat*. Carles Riba, López-Picó, Rubió i Balaguer, Carles Cardó, Josep M. de Sagarra....

1929.- Cardó al Passaport de la Monarquia.

1925.- Cardó al Passaport de la Monarquia.

1936.- Carles Cardó poc abans d'iniciar l'exili.

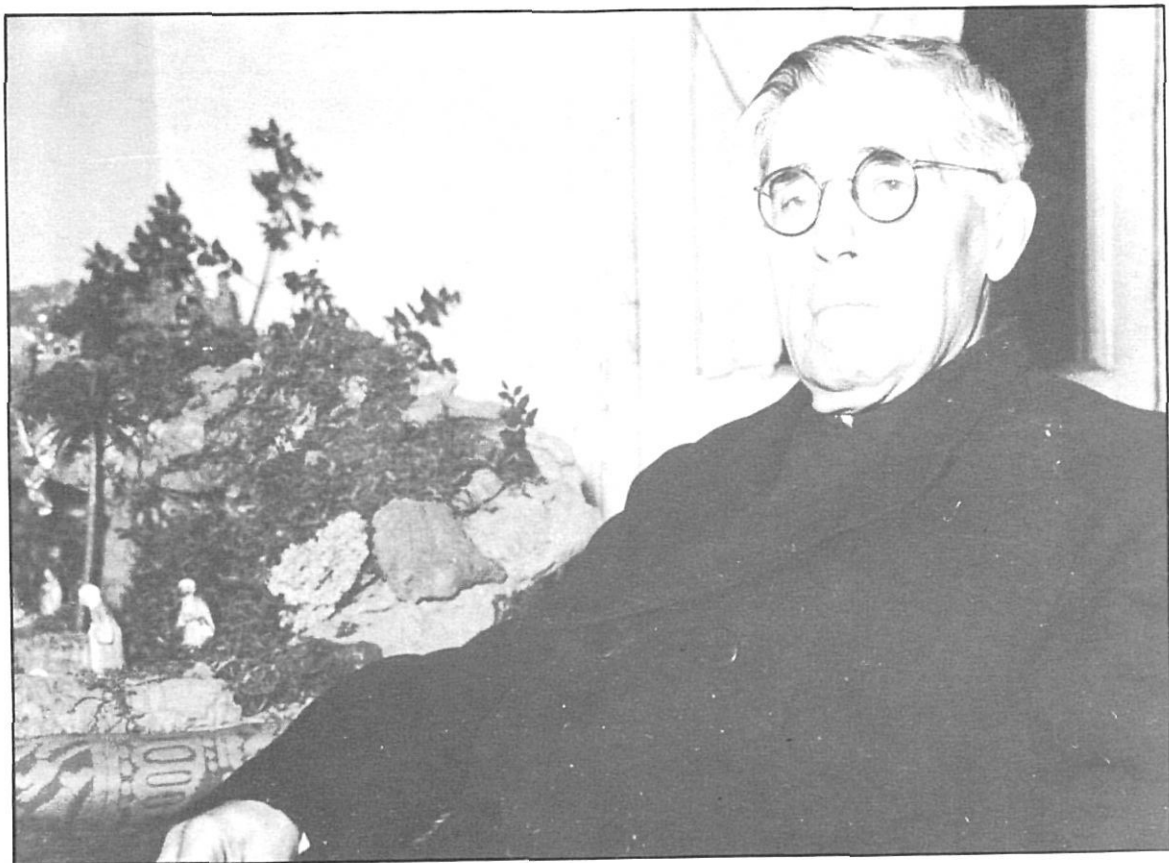

1934.- Cardó al Passaport de la II República.

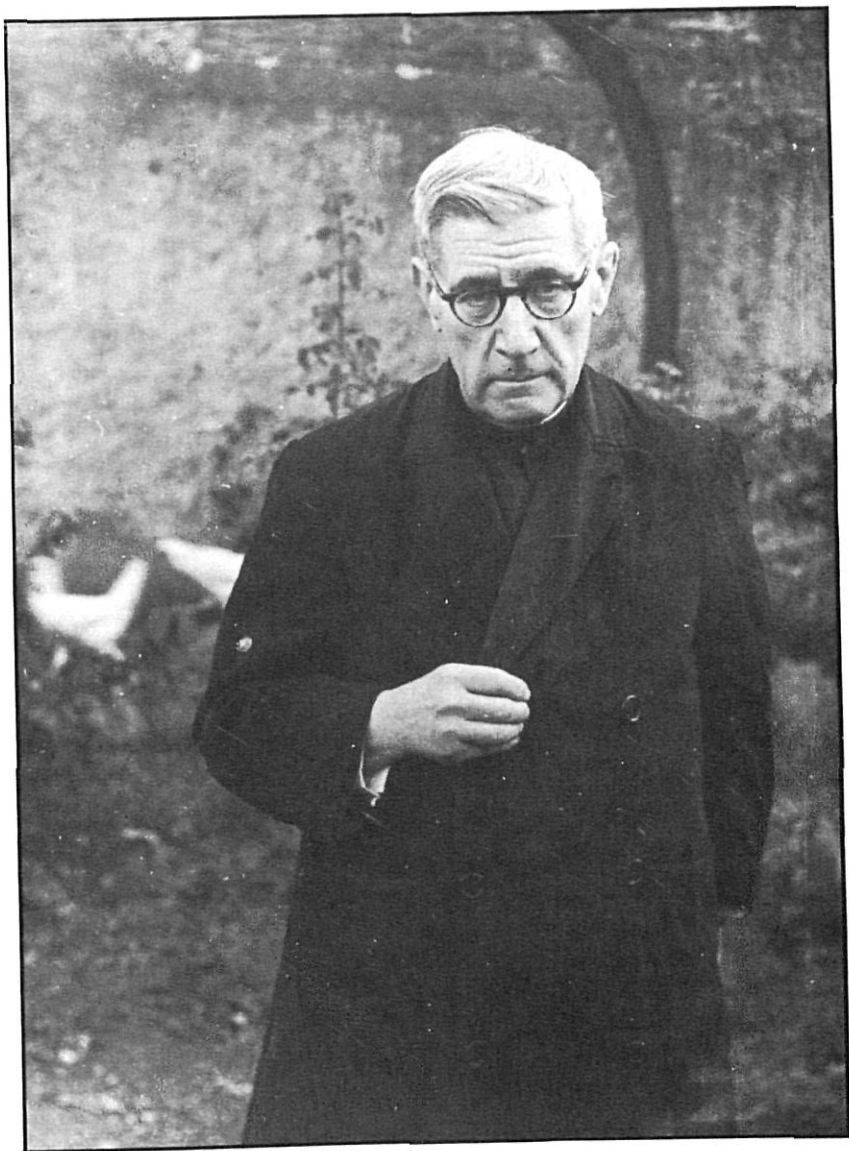

19... - A Fribourg (Suïssa).

1956-57.- A la seva residència del Guinardó.

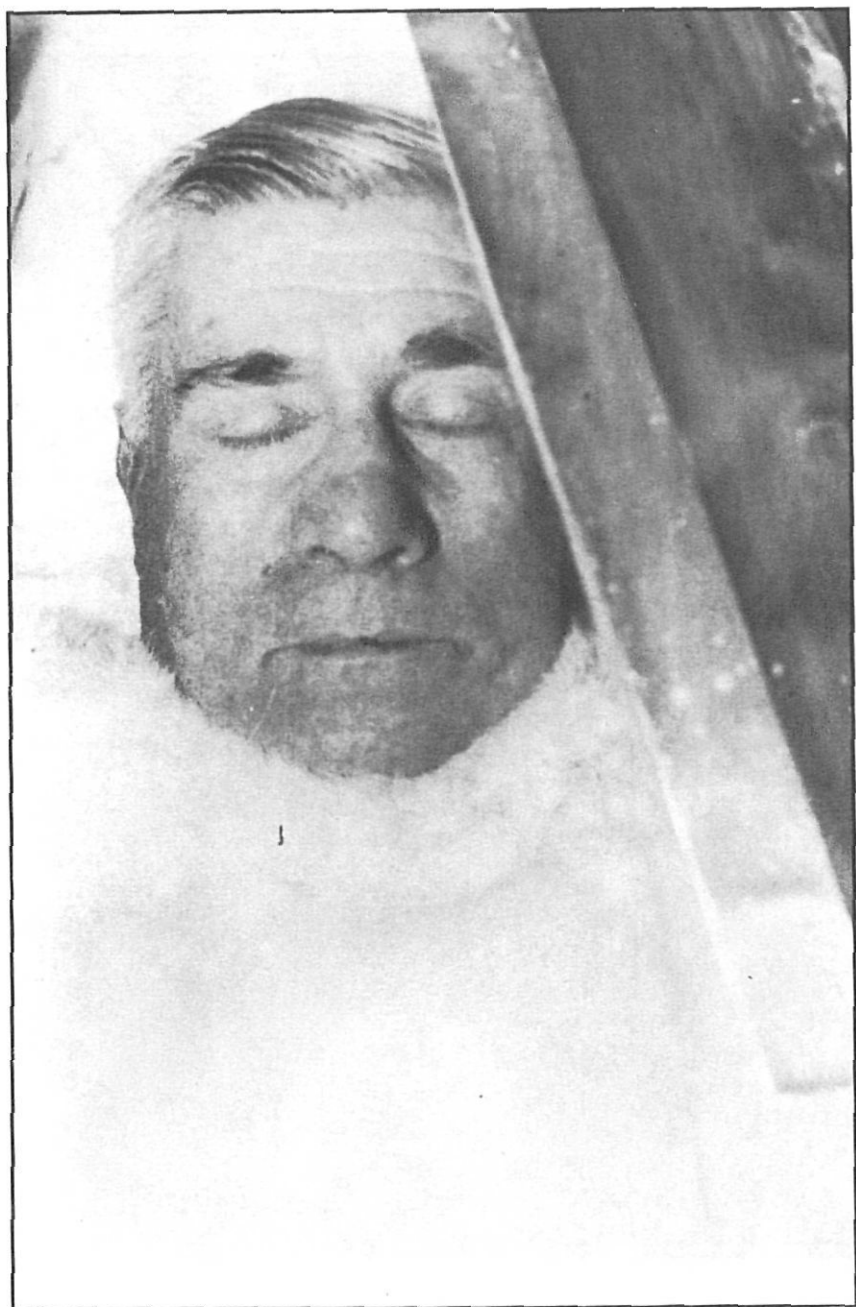
1957.- Al Guinardó.

1958.- El dia 12 de març rebia, amb els seus companys de promoció, l'homenatge del Seminari Conciliar de Barcelona, amb motiu de les noces d'or sacerdotals. (Foto: J. Bosch).

1958.- Enterrament de Carles Cardó.

1958.- Carles Cardó i Sanjoan.